ΓΙΑ ΤΟΝ FEUERBACH (1845)[1]

1. Der Hauptmangel alles bisherigen Materialismus (den Feuerbachschen mit eingerechnet) ist, daß der Gegenstand, die Wirklichkeit, Sinnlichkeit, nur unter der Form des *Objekts oder der Anschauung* gefaßt wird; nicht aber als *sinnlich menschliche Tätigkeit, Praxis;* nicht subjektiv. Daher die *tätige* Seite abstrakt im Gegensatz zu dem Materialismus von dem Idealismus – der natürlich die wirkliche, sinnliche Tätigkeit als solche nicht kennt – entwickelt. Feuerbach will sinnliche – von den Gedankenobjekten wirklich unterschiedne Objekte: aber er faßt die menschliche Tätigkeit selbst nicht als *gegenständliche* Tätigkeit. Er betrachtet daher im «Wesen des Christenthums» nur das theoretische Verhalten als das echt menschliche,

1. Το κύριο ελάττωμα κάθε υλισμού μέχρι σήμερα (συμπεριλαμβανομένου και εκείνου του Feuerbach) είναι ότι συλλαμβάνει το αντικείμενο, την πραγματικότητα, την αισθητηριακότητα, μόνο υπό τη μορφή του *αντικειμένου ή της εποπτείας*· δεν το συλλαμβάνει ως *αισθητηριακά ανθρώπινη δραστηριότητα, ως πράξη*· δεν το συλλαμβάνει υποκειμενικά. Γι' αυτό, σε αντίθεση προς τον υλισμό, η *δραστήρια* πλευρά αναπτύσσεται αφηρημένα από τον ιδεαλισμό – ο οποίος δεν γνωρίζει, φυσικά, την πραγματική, αισθητηριακή δραστηριότητα ως τέτοια. Ο Feuerbach θέλει [να εξετάσει] αισθητηριακά αντικείμενα – που διαφέρουν πραγματικά από τα νοητά αντικείμενα: αλλά δεν συλλαμβάνει την ίδια την ανθρώπινη δραστηριότητα ως *αντικειμενική* δραστηριότητα. Θεωρεί ως εκ τούτου στο σύγγραμμά του *Η ουσία του Χριστιανισμού* μόνο

---

1. Τίτλος πρωτοτύπου: «Ad Feuerbach». Οι σημειώσεις αυτές, που έγιναν αργότερα γνωστές ως *Θέσεις για τον Feuerbach* είναι καταγεγραμμένες από τον Marx σε ένα τετράδιο από την περίοδο της διαμονής του στις Βρυξέλες, και θα πρέπει να γράφτηκαν στο πρώτο εξάμηνο του 1845. Οι *Θέσεις* έγιναν γνωστές το 1888, όταν ο Friedrich Engels τις ανακάλυψε και τις δημοσίευσε σε ελαφρά (αλλά επί μακρόν διαφιλονικούμενη) αναθεωρημένη μορφή ως παράρτημα στο βιβλίο του *Ο Λουδοβίκος Φόιερμπαχ και το τέλος της κλασικής γερμανικής φιλοσοφίας*. Η παρούσα μετάφραση βασίζεται στο αρχικό χειρόγραφο του Marx.

Scanned with CamScanner

während die Praxis nur in ihrer schmutzig-jüdischen Erscheinungsform gefaßt und fixiert wird. Er begreift daher nicht die Bedeutung der «revolutionären», der «praktisch-kritischen» Tätigkeit.

τη θεωρητική συμπεριφορά ως την αληθώς ανθρώπινη, ενώ η πράξη συλλαμβάνεται και παγιώνεται μόνο στη βρόμικη-εβραϊκή μορφή εμφάνισής της. Δεν εννοεί ουσιαστικά τη σημασία της «επαναστατικής», της «πρακτικής-κριτικής» δραστηριότητας.

2. Die Frage, ob dem menschlichen Denken gegenständliche Wahrheit zukomme – ist keine Frage der Theorie, sondern eine *praktische* Frage. In der Praxis muß der Mensch die Wahrheit, i.e. Wirklichkeit und Macht, Diesseitigkeit seines Denkens beweisen. Der Streit über die Wirklichkeit oder Nichtwirklichkeit des Denkens – das von der Praxis isoliert ist – ist eine rein *scholastische* Frage.

2. Το ερώτημα εάν μπορεί να αποδοθεί αντικειμενική αλήθεια στην ανθρώπινη νόηση δεν είναι ένα ερώτημα της θεωρίας αλλά ένα πρακτικό ερώτημα. Στην πράξη πρέπει ο άνθρωπος να αποδείξει την αλήθεια, δηλαδή την πραγματικότητα και τη δύναμη, την ενδοκοσμικότητα της νόησής του. Η διένεξη περί της πραγματικότητας ή μη πραγματικότητας της νόησης –που είναι απομονωμένη από την πράξη– είναι ένα καθαρά σχολαστικό ερώτημα.

3. Die materialistische Lehre von der Veränderung der Umstände und der Erziehung vergißt, daß die Umstände von den Menschen verändert und der Erzieher selbst erzogen werden muß. Sie muß daher die Gesellschaft in zwei Teile – von denen der eine über ihr erhaben ist – sondieren.
Das Zusammenfallen des Änderns der Umstände und der menschlichen Tätigkeit oder Selbstveränderung kann nur als *revolutionäre Praxis* gefaßt und rationell verstanden werden.

3. Η υλιστική θεωρία για τη μεταβολή των συνθηκών και της εκπαίδευσης ξεχνά ότι οι συνθήκες μεταβάλλονται από τον άνθρωπο και ότι ο εκπαιδευτής πρέπει να εκπαιδευτεί ο ίδιος. Πρέπει λοιπόν να διαχωρίσει την κοινωνία σε δύο μέρη – εκ των οποίων το ένα είναι υπεράνω αυτής.
Η σύμπτωση της μεταβολής των συνθηκών και της ανθρώπινης δραστηριότητας ή της αυτομεταβολής μπορεί να συλληφθεί και να κατανοηθεί με έλλογο τρόπο μόνο ως *επαναστατική πράξη*.

4. Feuerbach geht von dem Faktum der religiösen Selbstentfremdung, der Verdopplung der Welt in eine religiöse und eine weltliche Welt aus. Seine Arbeit besteht darin, die religiöse Welt in ihre weltliche Grundlage aufzulösen. Aber, daß die weltliche

4. Ο Feuerbach ξεκινά από το δεδομένο της θρησκευτικής αυτοαποξένωσης, του αναδιπλασιασμού του κόσμου σε έναν θρησκευτικό και έναν εγκόσμιο κόσμο. Η εργασία του έγκειται στο να αναγάγει τον θρησκευτικό κόσμο στην εγκόσμια βάση του. Το ότι όμως

Scanned with CamScanner

Grundlage sich von sich selbst abhebt und sich ein selbständiges Reich in den Wolken fixiert, ist nur aus der Selbstzerrissenheit und Sichselbstwidersprechen dieser weltlichen Grundlage zu erklären. Diese selbst muß also in sich selbst sowohl in ihrem Widerspruch verstanden als praktisch revolutioniert werden. Also nachdem z.B. die irdische Familie als das Geheimnis der heiligen Familie entdeckt ist, muß nun erstere selbst theoretisch und praktisch vernichtet werden.

η εγκόσμια βάση διαχωρίζεται η ίδια από τον εαυτό της και παγιώνεται σε ένα αυτοτελές βασίλειο στα σύννεφα, μπορεί να εξηγηθεί μόνο από τον αυτοκερματισμό και την προς εαυτήν αντίφαση αυτής της εγκόσμιας βάσης. Αυτή η ίδια λοιπόν πρέπει τόσο να γίνει κατανοητή εν εαυτή όσο και να επαναστατικοποιηθεί πρακτικά. Εφόσον λοιπόν, για παράδειγμα, η γήινη οικογένεια αποκαλυφθεί ως το μυστικό της αγίας οικογένειας, θα πρέπει η πρώτη να αφανιστεί θεωρητικά και πρακτικά.

5. Feuerbach, mit dem *abstrakten Denken* nicht zufrieden, will die *Anschauung*; aber er faßt die Sinnlichkeit nicht als *praktische* menschlich-sinnliche Tätigkeit.

5. Ο Feuerbach, μη ικανοποιημένος με την *αφηρημένη νόηση*, θέλει την *εποπτεία*· αλλά δεν συλλαμβάνει την αισθητηριακότητα ως *πρακτική* ανθρώπινα-αισθητηριακή δραστηριότητα.

6. Feuerbach löst das religiöse Wesen in das *menschliche* Wesen auf. Aber das menschliche Wesen ist kein dem einzelnen Individuum inwohnendes Abstraktum. In seiner Wirklichkeit ist es das ensemble der gesellschaftlichen Verhältnisse.
Feuerbach, der auf die Kritik dieses wirklichen Wesens nicht eingeht, ist daher gezwungen:
1. von dem geschichtlichen Verlauf zu abstrahieren und das religiöse Gemüt für sich zu fixieren, und ein abstrakt – *isoliert* – menschliches Individuum vorauszusetzen;
2. Das Wesen kann daher nur als «Gattung», als innere, stumme, die vielen Individuen *natürlich* verbindende Allgemeinheit gefaßt werden.

6. Ο Feuerbach ανάγει τη θρησκευτική ουσία στην *ανθρώπινη* ουσία. Αλλά η ανθρώπινη ουσία δεν είναι μια αφαίρεση που εγκατοικεί στο μεμονωμένο υποκείμενο. Στην πραγματικότητά της είναι το σύνολο των κοινωνικών σχέσεων.
Ο Feuerbach, ο οποίος δεν προχωρεί στην κριτική αυτής της πραγματικής ουσίας, είναι ως εκ τούτου αναγκασμένος:
1. Να αφαιρέσει από την ιστορική πορεία και να παγιώσει δι' εαυτό το θρησκευτικό θυμικό, όπως και να προϋποθέσει ένα αφηρημένο *-απομονωμένο-* ανθρώπινο άτομο.
2. Η ουσία μπορεί συνεπώς να συλληφθεί μόνον ως «γένος», ως εσώτερη, βωβή γενικότητα που συνδέει τα πολλά άτομα με *φυσικό* τρόπο.

Scanned with CamScanner

7. Feuerbach sieht daher nicht, daß das «religiöse Gemüt» selbst ein gesellschaftliches Produkt ist und daß das abstrakte Individuum, das er analysiert, in Wirklichkeit einer bestimmten Gesellschaftsform angehört.

7. Ο Feuerbach δεν βλέπει λοιπόν ότι το «θρησκευτικό θυμικό» είναι το ίδιο ένα κοινωνικό προϊόν και ότι το αφηρημένο άτομο, το οποίο αναλύει, ανήκει στην πραγματικότητα σε μια συγκεκριμένη κοινωνική μορφή.

8. Alles gesellschaftliche Leben ist wesentlich *praktisch*. Alle Mysterien, welche die Theorie zum Mystizism[us] veranlassen, finden ihre rationelle Lösung in der menschlichen Praxis und im Begreifen dieser Praxis.

8. Κάθε κοινωνικός βίος είναι κατ' ουσίαν *πρακτικός*. Όλα τα μυστήρια, που παρακινούν τη θεωρία προς το μυστικισμό, βρίσκουν την έλλογη λύση τους στην ανθρώπινη πράξη και στη σύλληψη αυτής της πράξης.

9. Das Höchste, wozu der anschauende Materialismus kommt, d.h. der Materialismus, der die Sinnlichkeit nicht als praktische Tätigkeit begreift, ist die Anschauung der einzelnen Individuen und der bürgerlichen Gesellschaft.

9. Το απώτερο που επιτυγχάνει ο εποπτικός υλισμός, δηλαδή ο υλισμός που δεν εννοεί την αισθητηριακότητα ως πρακτική δραστηριότητα, είναι η εποπτεία των μεμονωμένων ατόμων και της αστικής κοινωνίας.

10. Der Standpunkt des alten Materialismus ist die bürgerliche Gesellschaft; der Standpunkt des neuen die menschliche Gesellschaft, oder die gesellschaftliche Menschheit.

10. Η σκοπιά του παλαιού υλισμού είναι η αστική κοινωνία· η σκοπιά του νέου είναι η ανθρώπινη κοινωνία ή η κοινωνική ανθρωπότητα.

---

11. Die Philosophen haben die Welt nur verschieden *interpretiert*; es kömmt drauf an, sie zu *verändern*.

11. Οι φιλόσοφοι έχουν απλώς *ερμηνεύσει* τον κόσμο με διάφορους τρόπους· το ζήτημα είναι να τον *αλλάξουμε*.

Scanned with CamScanner